

2013. május 12. - **Richly Zsolt az animáció művészetéről, A kockásfülű nyúlról és Luther kalapjáról**

Igazán szerencsésnek mondhatja magát a mai középkorúak nemzedéke, mert ifjúkorában az ideológiai nevelés helyett a magyar gyermekgrafika és -irodalom legtehetségesebb művészeinek munkáival találkozhatott a neki szánt újságokban. Afőideológusok azt hitték, eldugták ezeket a művészeket, de éppen az ellenkezője történt. A mai napig verhetetlen páros Marék Veronika meseíró és Richly Zsolt animációs művész, és ki ne ismerné leghíresebb közös teremtményüket, a kockás fülű nyulat? Richly Zsolt grafikáiból és rajzfilmterveiből nemrégiben rendeztek kiállítást a Klebelsberg-kultúrkúriában. Döbbenetes: szinte minden kép ismerős.

- Melyik a legrégebbi munkája?

- Talán a diplomafilmem filmkockái: még 1966-ban az Indiában, hol éjjel a vadak... című József Attila-versre készítettem. Ritka, batik technikát használtam. Tudja, kollégista voltam, és ellestem a textilesektől, hogy csinálják. Van egy alapfestékréteg, abban egy viaszréteg, és jön rá egy második festékréteg. Ha az ember ezt visszavakarja, nemcsak az alatta lévő szín tűnik át, hanem a viasztól a felület is kifényesedik - ezt nagyon szerette a kamera, gyönyörű képi élményt ad. Azt hiszem, más nem használta rajtam kívül ezt a technikát papíron. Amit itt kiállítva lát, a film képes forgatókönyve, az úgynevezett storyboard. Szeretek ilyen picike képeket rajzolgatni, próbálkozni, ez nekem egyfajta rávezetés a munkára. Akkor sikerül minden a legjobban, amikor magamról is elfeledkezem, és csak a rajzolás van. Persze van úgy, hogy az elkészült film kicsit más lesz, de ezek nélkül a rajzok nélkül nem lenne ugyanaz. Megesik az is, hogy az anyag visszavág, vagyis hiába van nekem elképzelésem, ha azt nem lehet megvalósítani, vagy éppen egészen más hatása lesz, mikor elkészül, mint amit én eredetileg gondoltam. Viszont helyette meg kapok izgalmas mozgást vagy egy fantasztikus áttűnést. Ebben a munkámban engem elsősorban a színek érdekeltek, látja? Ezen az első képen éppen szétválík a Nap és a Föld...

- Ha nem mondja, én azt hittem volna, hogy ez egy induló kis élet.

- Nem baj, hogy ezt gondolja! Ezen a kiállításon tulajdonképpen megállítottam az időt, mert ezek a képek filmekből kivett kockák. Egészen más asszociációkat indítanak be akkor, ha egymásra csúsznak ezek a rajzok, átalakulnak és megmozdulnak. A következő munkám, amely itt látható, a kecskeméti filmstúdióban készült: a sorozatterv címe az volt, hogy a Magyar föld szentjei. Itt inkább a tustollat részesítettem előnyben. Világéletemben kerestem az új technikákat, azt gondoltam, akkor majd más lesz, ami a kezem alól kikerül, de most, hogy végignézek a rajzaimon, látom, hogy mind hasonlít. Mind én vagyok.

- Pedig nekem más világnak tűnik a tus. Drámai.

- Örülök, ha így látja. Egyébként a fekete-fehér munka nem jellemző rám, azt hiszem, én mindig színben voltam a legerősebb, sok pályatársam rajzfilmjében voltam úgynevezett színmegadó, illetve hátteres, a saját filmjeim pedig valami furcsa véletlen folytán legtöbbször fekete-fehérek, talán ez jobban is illik a balladákhöz. Itt, ezen a falon Molnár Anna balladájából készült filmem kockáit láthatja. Ebben a munkámban is az áttűnések, az átalakulások, Molnár Anna hamvainak metamorfózisa érdekelt. Hasonló hangulatú József Attila Medvetánc című költeményére készített filmem is, büszke vagyok arra, hogy ezek a grafikák bekerültek az Élet és Irodalomba is. Emellett volt egy „kettős életem”: a kor két emblematis gyereklapjába, a Pajtásba és a Kisdobosba rajzoltam.

- Ó, ezen nőttünk fel! Azonnal megismertem ezeket az alakokat. Hogy is hívták ezt a szőke,

szemüveges kisfiút?

- Csupaszem.

- Tényleg!

- A rajzfilmgyártás nagyon feszes stábmunka, nem lehet elcsúszni, mert egymásra épülnek a folyamatok. A folyóiratokba rajzolni más. Volt rá idő mindig, szombat-vasárnap - akár azt is mondhatnám, hogy a magam örömére - rajzolgattam. Elárulom magának, hogy sok rajzot dobok ki. Amelyikre azt mondom, hogy na, ez jó, az legalább a harmadik.

- Egyszer meggazdagodnak a kukások az utcájukban!

- Mentségemre legyen mondva, hogy az akvarellés technikával készült képeket nemigen lehet javítani, mert besül meg kemény lesz. Gyorsan szárad. Akkoriban még nem volt az, hogy számítógéppel visszaradírozom! Hol volt akkor még számítógép! És itt van, ugye, A kockásfülű nyúl, kiállítottuk a figuraterveket is...

- Hogy kapta meg ezt a megbízást? Gondolom, ma már ez is a legendárium része!

- Marék Veronikával dolgoztam együtt a Kisdobosban, ő a Paprikát csinálta és más

képregényeket, egyszer csak odafordult hozzám, és azt mondta, hogy van egy olyan ötlete, hogy egy nyúl, amelyik a füleivel repül. Stílusosan kockás papíron kezdtem rajzolni.

Tulajdonképpen azonnal megszületett a figura, hiszen adva volt, hogy ha repülnie kell a füleivel, akkor azoknak nagyoknak kell lenniük. Szeretem azt az arányt, hogy a fej és a test egyforma, mert ez áll legközelebb a gyerekek testarányaihoz. Volt persze, aki megtámadott, hogy túl egyszerűek ezek a mértani formák. Volt vita amiatt is, hogy a gyerekek nem fogják megérteni a mesesorozatot, mert nincs szöveg benne. Voltak próbavetítések, és kiderült, hogy nagyon is értik, talán még jobban, mint ha beszélne. Először egy részt rendeltek belőle, aztán tizenhárom lett és utána még tizenhárom.

- A mesében szereplő gyerekekről mit tudott?

- Ők is Vera jellemei, nekem csak formát kellett adni nekik. Krisztáról azt tudtam, hogy egy fiús lány, aki kilóg a többiek közül, dacos, nem szokványos. Ehhez képest Menyus álmodozó, rajzolgató fiú. Kellott egy negatív figura is, az lett a nagydarab Nagyfiú, aki bántotta a kicsiket, de szerencsére megjelenik a nyúl még időben, és minden jóra fordul. Vannak egészen elszánt kockásfülűnyúl-rajongók, láttam már olyat, hogy egy fiatal lány a bokájára tetováltatta a figurát.

- Mikor is született A kockásfülű nyúl?

- A hetvenes évek végén. Van itt egy nagyon régi rajzom: Tangó, a kiselefant - ezt még Sopronban, a szülői házban rajzoltam ahelyett, hogy leszaladtam volna a boltba, amikor anyám küldött. [Nevet.] De nem volt hiába, végül is bekerült a Kisdobos újságba, ez volt ott az első munkám. Amikor felvételiztem a főiskolára rajzfilm szakra, akkor is vittem magammal a rajzmappám belső fülébe csúsztatva, azt hiszem, volt némi szerepe abban, hogy felvettek. A Kisdobos főszerkesztője Gergely Márta volt abban az időben, amikor én ott dolgoztam; nagyon jól el tudta magyarázni, hogy mit szeretne, a képregények nem lehettek túl amerikaiak, nem lehetett benne agresszió, de mindig kellett tanulság.

- Minden siker lett, amihez hozzányúltak Marék Veronikával?

- Nem feltétlenül, itt van például a Hétpettyes autó című sorozat. Itt indult el az a stílus, amellyel A kockásfülű nyúl sikeres lett, ez viszont nem futott be. Nem lehet tudni, hogy mi mitől lesz sikeres. Nagyon izgatott mindig az, hogy zenére készítsek képeket, a kiállításra is elhoztam a Szvit című anyagot, amely Kodály öt népdalának alapján készült. Ehhez felhasználtam a kalotaszegi írott párnák motívumaitól kezdve egy csomó népi szimbólumot. Érdekes, hogy ezt a sorozatot megvették például Afrikában. Először csodálkoztam, aztán megértettem, hogy a legalapvetőbb szertartásokban - a menyasszony felkészítésében például - van valami nagyon

ősi és nagyon közös, ami minden nép számára ugyanazt jelenti. Amikor ukrán népmesékből csináltunk filmet, a szláv motívumokból merítettem, amikor pedig Heltai fabuláit dolgoztam fel, a régi fajanszedények motívumait használtam, meg ősnymotványokat nézegettem. A fabulákat például temperával festettem, ez megint másik technika, másik hatás. Egyebek mellett ennek a munkámnak köszönhetem, hogy találkoztam Szabó Helgával, és felkért az énektankönyvek illusztrálására.

- Van kinek átadni a tapasztalatait?

- Tanítok a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen, van ott nekem egy programom: a Morf program. Azoknak, akik jelentkeznek erre, egy hét alatt el kell készíteniük egy egyperces filmet, amelyben van átalakulás. Ez elég kemény munka: láthatók az elkészült kisfilmek az egyetem honlapján, úgyhogy mindenki tudja, hogy mire vállalkozik; de jönnek hozzám tanítványok a világ minden szegletéből, most éppen Portugáliából. Látja, ez az élet rendje, hogy végül a tanítványok veszik át az ember munkáját. Évtizedek óta készülök arra, hogy egyszer megrajzoljam filmen Luther életét. Sopronban nőttem fel lutheránus családban. Itt van a falon a Luther-film terve, de ez már nem az én kezem munkája. Én csináltam a beállítási rajzokat, a bemelegítő rajzokat, karikatúrákat, én vagyok a művészeti rendező. Luther életét meséljük el a születésétől a haláláig; kitaláltam, hogy egy nagy sapka van rajta, amelyet a papájától örököl, és ez lesz az ő megkülönböztető karaktere. Sokáig nem találtam pártolót ehhez a filmtervhez, végül Fabiny Tamás lutheránus püspök támogatását sikerült elnyernem. Már a pilótafilmet csináljuk, tizenkétszer tizenhárom perces filmsorozat lesz. Nem titkoljuk, hogy elsősorban Észak-Európából szeretnénk anyagi támogatókat szerezni, mert ott a legelterjedtebb a protestantizmus. Még nem készült ehhez hasonló sorozat Luther életéről, remélem, nem is jut másnak eszébe.

- Kitől örökölte a tehetségét?

- Apám rajztanár volt, sajnos a háborúban elesett, édesanyám pedig tanítónő. A gyerekkorom nagy részét Sopronban töltöttem, édesanyám idővel férjhez ment Gáspárdy Sándorhoz, aki - mit tesz isten? - szintén rajztanár volt, és segítette az én tanulmányaimat is. A testvérem Gáspárdy Tibor festőművész.

- Elrajzolgattak szépen csendben, ha kaptak egy doboz ceruzát?

- Igen! Szerencsére a soproni líceumban sem a számtantudásomra voltak kíváncsiak, hanem hatalmas csomagolópapírokra faliújságot és illusztrációkat rajzolgathattam. A soproni szabad rajziskola ragyogó indulást adott, együtt rajzoltam ott Gyulai Líviusszal Sirok Gáborral, Heltai Máriával. A főiskolára természetesen nem vettek fel egyből, és még vacilláltam, hogy mi is legyek pontosan, mert rajzzal kívántam foglalkozni, de festő semmi esetre sem akartam lenni. Még gimnazista koromban írtam egy levelet és küldtem rajzokat Walt Disneynek, hogy én rajzfilmes akarok lenni, és adjanak tanácsot, hogy mit kell ehhez tenni. Kaptam egy levelet és egy könyvet, amelynek az volt a címe, hogy Art of Animation [Az animáció művészete]. Abban benne volt minden, amit a rajzfilmkészítésről tudni kellett. Ma is megvan, belém égtek azok a színek, kamerabeállítások, mozdulatok, hátterek, amelyeket ebben a könyvben láttam. Eleinte „négerként” dolgoztam Csermák Tibor rajzfilmrendező mellett, egyes munkafolyamatokat én fejeztem be vagy készítettem el, például Az égisz érő fa című filmjében. Szóval bepillantást nyertem, hogy mi is ez az egész, amikor megtudtam, hogy az iparművészeti főiskolán indul animáció szak.

- Előtte nem volt?

- Soha! 1961-ben vettek fel. Tulajdonképpen azért indították ezt az osztályt, mert egy amerikai bér munkához - amelyből végül nem lett semmi - szükség lett volna hozzáértő emberekre. Nepp

József tanított és még sok nagyszerű név, mi voltunk az első fecskék. Szerettem a főiskolát, 1988-ban boldogan mentem vissza tanítani, és tanítok a mai napig.

- Mások a mai diákok, mint önök voltak?

- Mások, persze, de nem ők változtak a legtöbbet, hanem a technológia. Ami költőnek a vers, festőnek a kép, az nekünk az egyedi film, ahol megmutathatja mindenki a tehetségét.

Ugyanakkor azt is be kell látni, hogy az iparművészeti főiskola - ma Moholy-Nagy Művészeti Egyetem - mégiscsak az alkalmazott művészeteket tanítja, az animáció szakon a tananyag részét jelentik a telefonokra feltett grafikák vagy a bemutató spotok... Sokkal gazdagabb lett a paletta, mint a mi időnkben volt. Amikor én végeztem 1966-ban, egyetlen utam volt - ma már azt mondom, ajándék, de akkor nem ezt éreztem -: a Pannónia Filmstúdió. Először háttértesnek vettek föl, megjártam a számlélétrát, ott voltam harmincöt évig, és onnan is mentem nyugdíjba. Azóta szabadúszó vagyok.

- Örökölte valaki az ön tehetségét?

- Igen, megmaradt a tehetség a családban, s bár életpályának senki sem ezt választotta, azért nagyon büszke vagyok a fiaimra. Az egyik anyanyelvi szintű franciatudásával boldogul, a másik a Helsinki Magyar Intézet igazgatója, és van három fiúunokám. Igazán minden okom megvan, hogy boldog ember legyek. **Farkas Adrienne**